

PROBLÉMY & KONFLIKTY

Jan Činčera, Katedra environmentálních studií, Fakulta sociálních studií,
Masarykova univerzita Brno, 2020

E-mail: cincera@mail.muni.cz

Cíle lekce

Po ukončení lekce studenti

- zformulují svůj názor na vybrané otázky související s výukou environmentálních problémů;
- dokáží v praxi rozpoznat vhodné a problematické postupy pro výuku environmentálních problémů;
- při navrhování a realizaci programů zaměřených na environmentální problémy uplatňují doporučené strategie.

Vstupní otázky

- Jaké to bylo, když jste se ještě jako žáci ve škole učili o environmentálních problémech? Co si z toho pamatujete?
- Odkud berete informace o environmentálních problémech nyní?
- Kdybyste měl/-a učit na druhém stupni či střední škole o změnách klimatu, jak byste na to šel/šla?

Environmentální výchova = reakce na problémy lidstva

„Only one Earth“, 1972 Stockholm
Zdroj: www.environmentandsociety.org/

1970: První Den Země. Zdroj: time.com/5570269/earth-day-origins/

Tři tradice environmentální výchovy

Faktografická

Informování
Výklad
Povědomí
(awareness)
1970-

Normativní

Moralizování
Hry, diskuse
Postoje
1980-

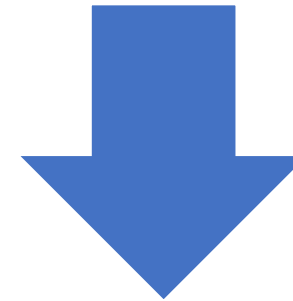
Pluralistická

Konflikt
Projekt, akce
Kompetence,
dovednosti
1990-

Foto: JČ, krkonosky.denik.cz

H. R. Hungerford prosazoval orientaci EV na analýzu konfliktů a motivaci žáků k jejich aktivnímu ovlivňování

Problémy
(problems)
ohroženo něco, co
je pro nás
hodnotou

Konflikty
(issues)

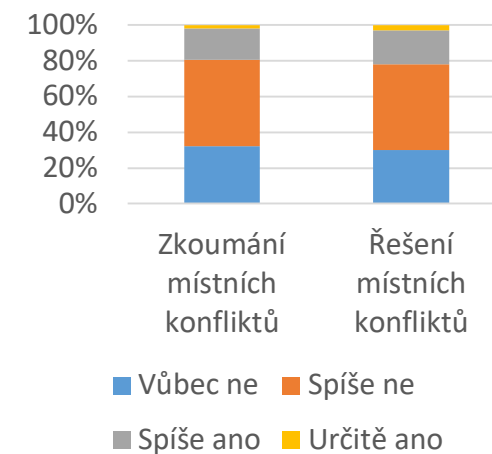
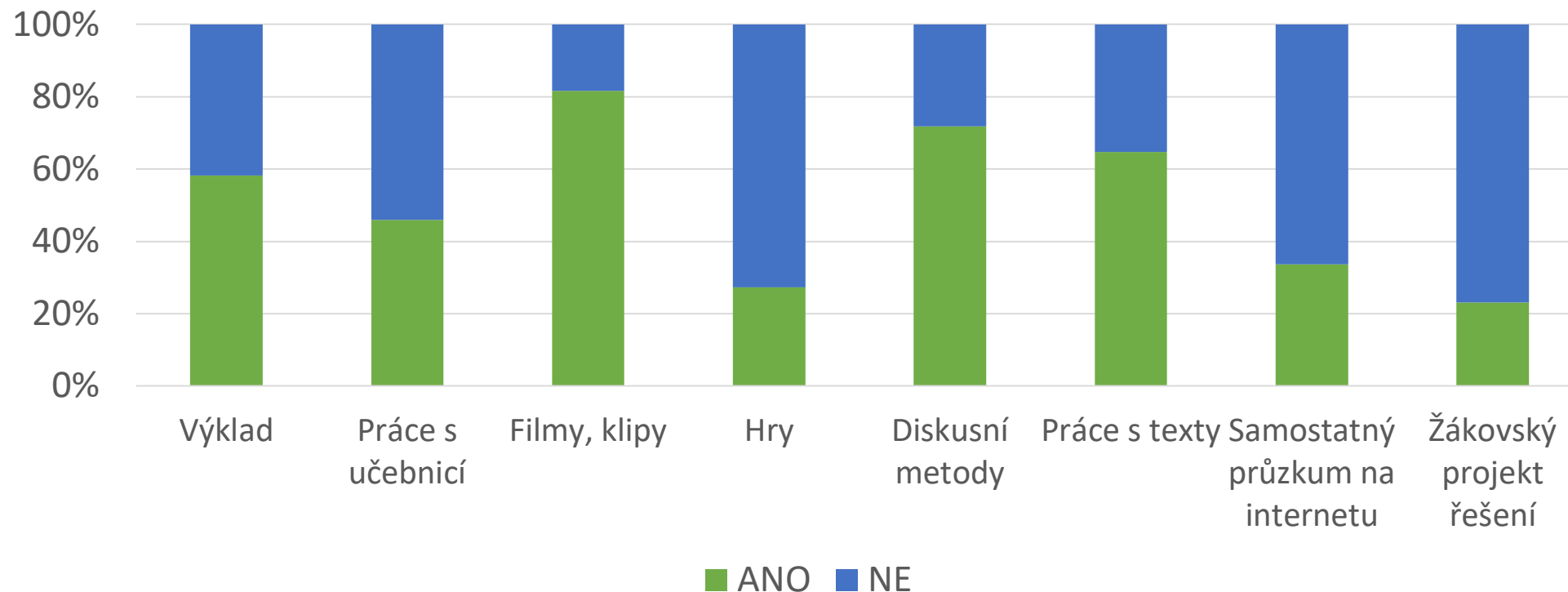
různé názory na
řešení problému

Jak se učí problémy na českých školách

Metody pro výuku globálních problémů na 2. stupni ZŠ

Učitelé na 2. stupni ZŠ (N=645)
Činčera et al., 2016

V domácí praxi převládá kombinace faktografické a normativní tradice. Pluralitní přístup je málo rozšířen.

Co (ne)víme...

Lidé o problémech životního prostředí vědí

- Většinou souhlasí s ochranou životního prostředí.
- Mladší děti a dívky větší zájem, než starší a chlapci.
- Informace nejvíce z médií.

Vědět neznamená rozumět a jednat

- Zmatek v příčinách, důsledcích i řešeních.
- Většina nevěří ve vlastní schopnost něco změnit.

Špatná výuka může více uškodit, než pomoci

- Strašení vede k apatii a odmítnutí.
- Povrchní výuka k miskonceptům a rezignaci.
- Moralizování či aktivismus k odmítnutí.
- Malé děti neumí informace o velkých problémech dobře zpracovat.

Média jsou nejdůležitějším zdrojem informací pro žáky.

Čeští žáci a změny klimatu

Skeptičtí k účinnosti akcí na ochranu klimatu, s věkem (SŠ) skepse klesá.

Podporují úspornější auta a obnovitelné zdroje, skeptičtí k významu omezení spotřeby (např. masa).

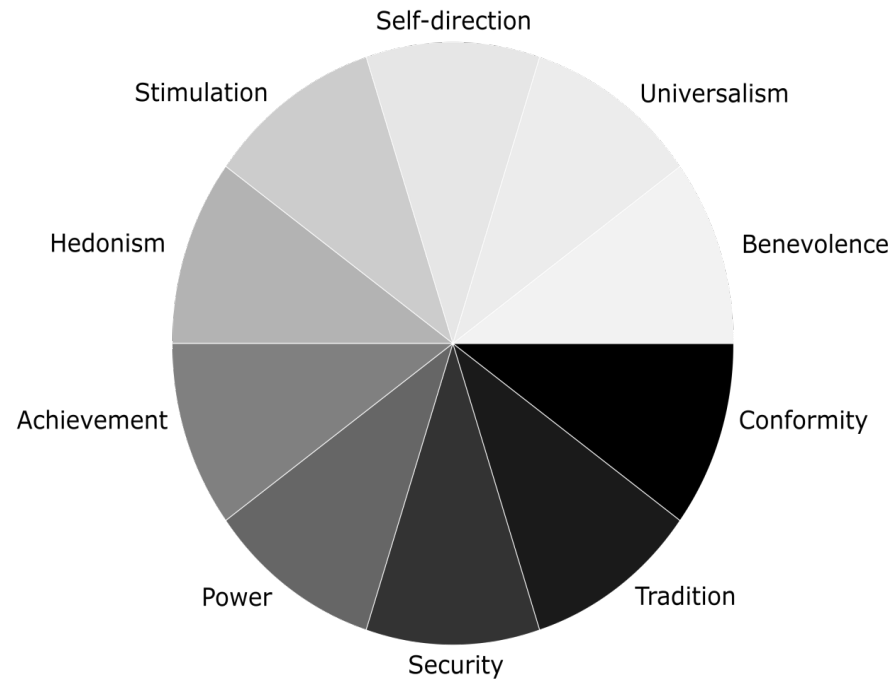
Chlapci jsou méně ochotni se omezit, než dívky.

Lehnert et al., 2019

Strach vede k apatii

Ničení Země ozonovou dírou.
Miguel (10). (Strife, 2012)

Teorie univerzálních hodnot S. Schwartze. Strach posiluje hodnoty moci a oslabuje hodnoty univerzalizmu.

Čas pro „temnou pedagogiku“?

Jak se ve výuce vyrovnat s tušenými katastrofami?
(Lysgaard, Bengtsson & Laugesen, 2020)

Osobní transformace přijetím neodvratných změn:
zoufalství – přijetí - jednání
(Selby & Kagawa, 2017).

Děti mají strach z budoucnosti a jsou pesimistické k vývoji.

„Ekofobie“: vytěšňování problémů životního prostředí, „naučené zoufalství“, apatie.

Strach oslabuje biocentrickou motivaci. Skepse nemotivuje k odpovědnému chování.

„Žádné katastrofy do deseti let.“ (D. Sobel)

Zdroj: NaZemi.cz

Global Storylines

Globální problémy pro 1. stupeň formou příběhu a dramaturgie

Dívka, 4. r. : „Mně se nejvíc nelíbilo, že (...) odcházíme z domovů. Pak bylo balení a pak odcházení. A to se mi moc nelíbilo.“

T: „A dokážeš říct proč?“

Dívka: „No protože kdyby to bylo ve skutečnosti, tak by to bylo hrozně... hrozný.“

(Voda, důvod k odchodu)

Souhlas:

- Nejsou schopny zpracovat a zablokují se.
- Nemají šanci porozumět.

Nesouhlas:

- Není možné je izolovat.
- Otázka vhodných metod.

■ KOUSAJÍCÍ SLUNÍČKO

Pomůcky: Klobouky, papírové brýle.

Postup: Zahrajeme si na procházku do přírody, kde budeme hrát jakoukoliv dětskou hru (např. na honěnou, kolo kolo mlýnský...). Vedoucí se změní na sluníčko, a protože se blíží poledne, svítí čím dál víc a štípe a kouše (lehce poštipává děti). Kdo ví proč? V pohádce sluníčko kousalo, když se na obloze objevila ozonová díra a lidé se nechránili proti slunečnímu záření.

Moralizování vede k odmítnutí

„Nemám pocit, že s vysychajícím Aralským jezerem v Rusku nebo s praxí pískování dřín můžu něco dělat.“ (chlapec, SŠ)

Diskurs viny, oběti a spásy (Ideland & Malmberg, 2014)

Lektor: A kdo za to může?
Žáci: My všichni...
Z pozorování pobytového programu

„Výstava se neobtěžovala prezentovat rozdílné názory více stran. Taktéž velmi významně tihne k typickému eco-dogmatu aneb "zlé" korporativní společnosti mučící malá koťátka.“

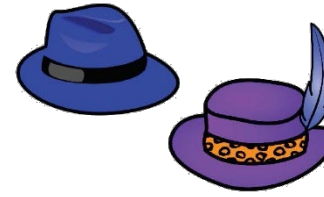
Zdroj: Pinterest

Simulační hry umožňují „prožít“ komplexní globální problém.
Pralesy. Foto: KGV.

V krátké době není možné problém prozkoumat z více stran, ani se pokusit s ním něco udělat. Krátké programy proto vedou k morálnímu apelu, který ale žáci nedokážou zpracovat a reagují na něj popřením či vzdáním se odpovědnosti.

Problém dvou klobouků

John Hug: Two Hats.
(1977)

Učitel a aktivista jsou dvě různé role, které nelze slučovat.

Foto: words.usask.ca

„Existují-li rozdíly v názorech či soupeřící vědecká vysvětlení, mělo by spektrum perspektiv být **vyváženě prezentováno**. (...) Vědecky a společensky respektované pozice a vysvětlení jsou pokryta důsledně, zatímco ostatní jsou také zmíněna (vyvážená prezentace neznamená poskytnout všem perspektivám stejný čas a prostor, ale **férově** se s nimi vyrovnat).“

NAAEE. Guidelines for Excellence. EE Materials, 2004, p. 5

Jaké názory, postoje jsou za hranicí?

Foto: diggitmagazine.com

Foto: Učitelské noviny

Kompetence a naděje

Porozumění problému
Výklad, filmy, texty,
simulační hry

Analýza konfliktu
Texty, hry s rolemi,
diskuse, průzkum

Kompetence k jednání
Projekt

Model „*Issue Investigation & Action Training*” z 80. let (H. Hungerford) předpokládá řízený rozvoj dovedností následovaný samostatným výzkumem konfliktu a možností zapojení dětí do jeho řešení. Doložený efekt na znalosti, dovednosti, locus of control i chování žáků.

Účinná výuka environmentálních problémů předpokládá dlouhé provázané celky, participativní přístup k žákům, postup od místních konfliktů ke globálním, respekt k různým názorům a prostor pro dobrovolnou akci žáků.

„Můžeš a zvládneš.“

Přednášky studentů Gymnázia Hejčín pro žáky ZŠ o odpovědném chování (program Active Citizens).

Zdroj: activecitizens.cz

Protest studentů waldorfské školy v Semilech proti kácení stromů na Hruboskalsku .

Zdroj: krkonosky.denik.cz

Jane Goodall (1934)
Bioložka a zakladatelka programu Roots and Shoots.

Zdroj: Wikipedia

„Od strašení k naději.“

Badatelský projekt o klíšťatech
(Huntley & Sobel, 2019)

„Udělalí jsme přírodní učebnu...prosadili prodej BIO potravin v jídelně...“
(dívka, 15 let, členka Ekotýmu)

„Udělalí jsme toho tolik...Z písku jsme postavili hrad....až odejdeme, něco tu po nás zůstane. A mladší (žáci) můžou pokračovat. “
(chlapec, 14 let, po programu Active citizens)

Environmentální naděje
(environmental hope)

„Konstruktivní naděje“
pozitivně koreluje s
proenvironmentálním
chováním (Ojala, 2012)

Naděje souvisí s přesvědčením o vlastní efektivitě. Buduje se pozitivními zkušenostmi s prosazením změny.

Výchova o změnách klimatu...

Udělej téma osobně relevantní a významné pro žáky („místně zakotvená výchova o klimatu“)

Používej aktivní metody výuky.

Diskutuj

...je jako jízdní kolo:

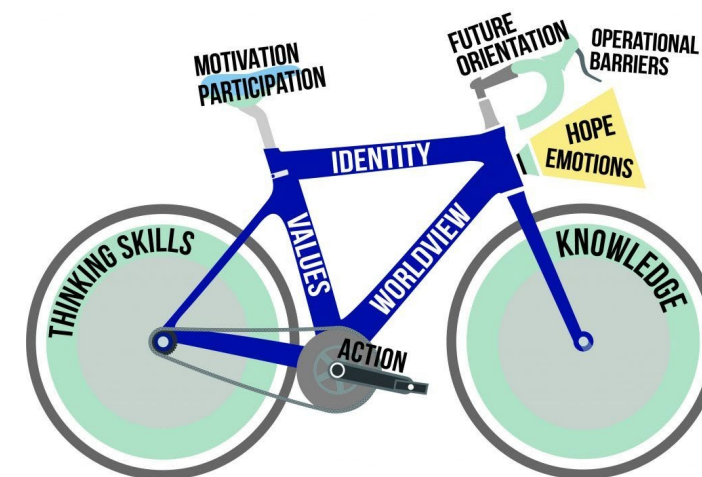
Spolupracuj s vědci

Pracuj s miskoncepty

Realizuj školní či komunitní projekt

Otázky na zamyšlení

- V čem se Vaše předchozí zkušenost s výukou o environmentálních problémech (ne-)shodovala s doporučenými postupy pro výuku této problematiky?
- Co pro Vás z přednášky bylo nejkontroverznější?
- Jaký je Váš názor na stanovisko Severoamerické asociace pro environmentální výchovu (NAAEE) doporučující vyváženě učit v rámci environmentální výchovy i o proti-environmentálních názorech a postojích?
- Jaký je Váš názor na studentské stávky za klima? Jak byste se k nim jako učitel/-ka postavil/-a?
- Je podle Vašeho názoru oprávněné rozvíjet u žáků naději, nebo je spíše vést k akceptaci změn, které environmentální problémy přinesou?

Náměty na samostatnou práci

- Najděte v novinových zprávách informace o jakékoliv aktivitě, ve které se žáci zapojili do diskuse či řešení místního environmentálního problému / konfliktu. Jaký je Váš názor na vhodnost zvoleného konfliktu pro žáky a způsob jejich zapojení?
- Připravte koncepci výuky o klimatických změnách pro skupinu, kterou nejčastěji učíte.

Doporučená literatura

- Eilam, E., & Trop, T. (2010). ESD Pedagogy: A Guide for the Perplexed. *The Journal of Environmental Education*, 42(1), 43–64.
- Cantell, H., Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E. & Lehtonen, A. (2019) Bicycle model on climate change education: presenting and evaluating a model. *Environmental Education Research*, 25(5), 717-731
- Grund, J., & Brock, A. (2019). Why We Should Empty Pandora 's Box to Create a Sustainable Future : Hope, Sustainability and Its Implications for Education. *Sustainability*.
- Ideland, M., & Malmberg, C. (2014). Governing 'eco-certified children' through pastoral power: critical perspectives on education for sustainable development. *Environmental Education Research*, (April), 1–10.
- Marcinkowski, T. (2001). An Overview of an Issue and Action Instruction Program for Stewardship Education. In: *Defining Best Practices in Boating, Fishing, and Stewardship Education*. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED464820.pdf>
- Monroe, M.C., Plate, R.R., Oxarart, A., Bowers, A. & Chaves, W. A. (2019) Identifying effective climate change education strategies: a systematic review of the research, *Environmental Education Research*, 25(6), 791-812
- Sobel, D. (2005). *Place-Based Education: Connecting Classrooms & Communities*. Barrington: The Orion Society.